

Sebő Ferenc-életútinterjú

Készítette: Jávorszky Béla Szilárd

A beszélgetések időpontjai: 2016. október 12., 19. és 26., Budapest
Szerkesztett, tömörített, kiegészített, lábjegyzetelt változat.

Jávorszky Béla Szilárd:

Miként korábban mesélte, már gyerekkorodban is gondot okozott a családban, hogy egyszerre vonzottak a művészetek és a reáltantárgyak.

Sebő Ferenc:

Igen, már akkoriban is széles spektrumon mozgott az érdeklődésem, foglalkoztatott a zene, az irodalom és a képzőművészet, miközben a történelemben, a matematikában vagy a fizikában is könnyedén jöttek az eredmények. Így amikor jelentkezni kellett egyetemre, ez a sokirányú érdeklődés komoly fejtörést okozott a szüleimnek. A dilemmát végül az akkor már nagybeteg anyai nagyanyám oldotta meg, aki leültetett maga mellé és azt mondta: „kisfiam, végiggondoltam ezt az egészet. Neked építésznek kell lenned. Látszik, a művészetek is vonzanak, de van érzéked a racionalitáshoz is, és ez az a szakma, ahol e kettő együtt megvan. Itt lehet alkotni, tervezni, de ki is kell számolni a tartószerkezetet.” Elsőre persze megdöbbsztem, aztán végiggondoltam és rájöttem, igaza van. Úgyhogy az érettségi után a műegyetemre felvételiztem.

Jávorszky Béla Szilárd:

Amúgy milyen családban nőttél fel?

Sebő Ferenc:

A pénzügyi szakemberként dolgozó anyai ági nagyapám¹ 1944-ben váratlanul lefordult a székről és meghalt. Úgyhogy a háztartásbeli nagyanyámnak² a saját lábára kellett állnia. Addigra a másik lányának – édesanyám húgának – megszületett már a kislánya, Éva, aztán később a kisfia, György. Közben jöttünk mi a húgommal,³ úgyhogy a továbbiakban lényegében ő nevelt bennünket négyesben. Pedig jó kérői voltak, általam is szeretett emberek, ám ő úgy döntött, nem megy újra férjhez, inkább ránk áldozza az életét. Végül eléggé fiatalon, 59 évesen halt meg rákban.

Jávorszky Béla Szilárd:

Édesapád, vitéz Sebő Ödön⁴ 1944 szeptemberében a 32. hegyi határvadász zászlóalj vezetőjeként védte a Gyimesi-szorost a hatalmas orosz túlerővel szemben. Gondolom, volt ebből bőven baja az ötvenes években.

Sebő Ferenc:

Mi az hogy! A probléma abból is adódott, hogy huszonnégy évesen miként lehetett ő a parancsnok a Gyimesben. „Kiket akasztott maga föl, hogy ilyen gyorsan felemelkedett”, kérdezték tőle az ávósok, akik persze nem tudták, hogy korábban az összes főnökét kilőtték mellőle. A főhadnagyi rang valóban alacsony ahhoz, hogy valaki zászlóaljat vezessen, de ott, a Gyimesi-szorosban tényleg nagy zúzás ment. Amikor 1944 szeptemberében odaért a

¹ Dittrich Ferenc (1899–1944)

² Dittrich Ferencné, született Balogh Annamária (1904–1963)

³ Sebő Klára 1952-ben született.

⁴ Sebő Ödön (1920–2004) katonatiszt, főhadnagyi. Visszaemlékezéseit *A halálra ítélt zászlóalj* című könyvében (Magyar Könyvklub, 1999) írta meg.

második ukrán hadsereg, a szovjetek azt hitték, a szoros elfoglalása diadalmenet lesz. Az ellenállás megdöbbsentette őket, olyannyira, hogy a frontális támadás helyett inkább szép lassan megkerülték és két hét alatt körbekerítették a védőket. De apám megszervezte a kitörést, majd az egész zászlóaljjal visszavonult Magyarországon, folyamatos utóvédharcokat vívva. Közben egyre dagadt a csapata, sorra csapódtak hozzá a csellengő katonák – a nyilasok akkoriban már javában akasztgatták a katonaszökevényeket –, így jutottak el Németországba. Merthogy apám mindenképpen amerikai fogságba akart kerülni. Végül sikerült neki.

Miután kiszabadult, hazajött, mert úgy érezte, itt van rá szükség. És az amúgy nagyon okos apám ezúttal nagyot tévedett. Azt írta a nyugat felé menekült rokonoknak, hogy nyugodtan jöjjenek haza, nem lesz itt semmi probléma, az oroszok öt év múlva kimennek és aztán elrendeződnek a dolgok. Majdnem meglincselték a vonaton, mert ott is ezt magyarázta. „Mit beszél maga? Hogy öt évig itt lesznek? Teljesen meg van bolondulva!” Aztán lett abból negyvenöt év. Apámnak meg hamar be kellett látnia, hogy tévedett. „Nem tudtam, hogy rám csak az akasztófának van szüksége” – mondogatta később. Üldözött egykori katonatisztként sehol nem talált állást, végül egy, a háború alatt a nagyszüleim által segített zsidó család egyik sarjának köszönhetően lett munkája, és dolgozhatott a székesfehérvári vas- és műszaki üzletben. Annak köszönhette a bőrét, hogy jó feje és műszaki érzéke volt, ezzel lényegében nélkülözhetetlenné tette magát.

Jávorszky Béla Szilárd:

Fehérváron nőttél fel, de Szekszárdon születted. Miként történt ez?

Sebő Ferenc:

A háború után a Székesfehérvárról kibombázott család a gerjenpusztai rokokoknál húzódott meg, és 1947 februárjában az ottani orvos nem vállalta a szülés levezetését, mert édesanyámnak veseproblémái voltak, neki pedig nem volt meg hozzá a megfelelő felszerelése. Ő ajánlotta a közeli Szekszárdot, ahol végül megszülettem. Aztán amikor apám dolgai rendeződni látszottak, a család visszaköltözött Székesfehérvárra. Előbb egy társbérletbe, majd egy saját lakásba a Koch László utcában.

Jávorszky Béla Szilárd:

Odahaza milyen zenei hatások értek?

Sebő Ferenc:

Lényegében semmi. Se apám, se anyám nem szeretett (nem is tudott) énekelni, legfeljebb a rádiót hallgatták. Nagyanyám azonban felfigyelt arra, hogy van művészi érzékem, úgyhogy beíratott egy népi játékos kurzusra, hogy legyen hol leszaladgálnom a felesleges energiákat. Ott szerepeltem először színpadon, az *Egyszer egy királyfi*ban én lehettem a királyfi. Sári néni meg mesélte nagyanyáméknak, hogy „míg a többiek halálra izgulják magukat az előadás alatt, addig ennek a gyereknek lényegében semmi lámpaláza sincs.” Szerencsés adottság.

Jávorszky Béla Szilárd:

Később a zeneiskola is csak a polgári nevelés részeként jött?

Sebő Ferenc:

Lényegében igen. Az előképző után zongorázni tanultam Kovács Tiborné keze alatt, később felvettem mellé a csellót, a rádiózenekar akkori szólamvezetője, Wilhelm Ferenc, illetve időnként a Budapesti Vonósok későbbi karmestere, Botvay Károly irányításával. Sokat

gyakoroltam, sokat kamaráztunk, remek zenei világba csöppentem és élveztem is nagyon – egészen addig, amíg Budapestre nem költözött a család.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ez mikor történt?

Sebő Ferenc:

1963-ban. A középiskolát az Eötvös József Gimnáziumban fejeztem be, ahol 1965-ben érettségiztem. Amikor az énektanár, Szűcs Gergely Miklós karnagy meghallotta, hogy korábban csellóztam, azonnal lecsapott rám, mondván, épp nagybögősre van szüksége az iskolai zenekarnak. Mondom, nem nagybögőt mondtam, hanem csellót. Mire csak legyintett: „ó, azt egyetlen délután meg lehet tanulni”. És ha hiszed, ha nem, másnap már tényleg nagybögőn húztam a *Kis éji zenét* és Beethoven *Karfantáziáját*.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mikor zenésítettél meg először verseket?

Sebő Ferenc:

Szintén a gimiben, az egyik iskolai ünnepségre neveztem be, Ady Endre *Fölszállott a páva* című versének megzenésítésével, amelyet az egyik osztálytársam, az operaénekléssel kacérkodó Kazár Péter (a Magyar Posta későbbi gazdasági vezetője) adott elő, miközben én zongorán kísértem. Akkor még nem hallottam Kodály Zoltán művéről, csak úgy vakon szaladtam neki a feladatnak, a zenetanárom pedig biztatott. Az Eötvös József Gimnázium könyvtárosa akkoriban Jobbágy Károly költő volt, legközelebb az ő, *Őszi estén* című versét zenésítettem meg, és annak a sikere további művek komponálására sarkallt. 1967-ben – immár gitáron kísérve magamat – egyre komolyabb művekkel rukkoltam elő, többek között ekkor születtek meg azok a József Attila-dalok (*Rejtelmek, A hetedik, Táncba fognak, Indiában, Jut az ember*), amelyeket a mai napig játszunk. Nem sokkal később pedig az egyik csoporttársamon keresztül eljutottam Jancsó Adrienne⁵ színész-énekesnőhöz, akinek fantáziáját ugyan nem mozgatták meg a szerzeményeim, de maga helyett beajánlotta barátnőjét, a színésznő-gitáros Farkas Gabit,⁶ Aki roppant lelkesen fogadta a hallottakat. Olyannyira, hogy néhány dalt meg is tanult.

Jávorszky Béla Szilárd:

A beat egyre elsőpróbb népszerűsége idején mi vitt téged arra, hogy magyar költők verseit zenésítsd meg?

Sebő Ferenc:

Az, hogy rettenetesen erősek voltak. Faltam őket és csak ámultam. „Anyám, hallgasd meg ezeket, hogy mennyire jók!”, lelkendeztem, de szegény anyám épp mosogatott a vájlingban, és nem tudtam lekötni a figyelmét a szavalásommal. Abban az időben menetelt az Illés, Kovács Kati és Koncz Zsuzsa, akkoriban indult be a magyar nyelvű popzene, én meg azon elmélkedtem közben, hogy milyen süket szövegeket énekelnek ezek, miközben itt vannak a remek versek. Mi lenne, ha ilyeneket énekelnék? Lehet, akkor anyám is jobban odafigyelne rám. Akkoriban ez volt a motivációm. Aztán 1969 nyarán jött Farkas Gabi, egy

⁵ Jancsó Adrienne (1921–2006) Kossuth-díjas színész, előadóművész, Jékely Zoltán költő felesége.

⁶ Farkas Gabriella (1940) színésznő, aki 1969-ben követte férjét, Bollobás Miklós matematika professzort Angliába, és ezt követően a színészetet feladva szobrászattal foglalkozott.

tüneményes, Joan Baez-féle⁷ nő, aki angol és magyar népdalokat is énekelt, és éveken át a Hacki Tamás⁸ vezette régi zenét játszó Ex Antiquisszal lépett fel. Ő alapozta meg az önbizalmamat, amikor azt mondta, „Feri, miért nekem tukmálok ezeket? Énekeld magad! Sokkal jobban csinálsz, mint én.” Addig úgy gondoltam, a megzenésített verseket művészeknek kell előadniuk. De ő meggyőzött, hogy vállaljam be magam. Ő volt amúgy, aki arra is rávette, hogy 1968-ban nevezek be a *Ki mit tud?*-ra.⁹ Ahonnan azonban csak azt a választ kaptam: „Sajnáljuk, Sebő elvtárs, de a maga által képviselt műfaj nem létezik.”

Jávorszky Béla Szilárd:

És az akkoriban a Nemzeti Színházban szereplő, József Attila-verseket szavaló népszerű színésznővel, Berek Katalinnal¹⁰ miként ismerkedtél meg?

Sebő Ferenc:

A hatvanas évek végén a Bercsényi kollégiumban laktam, és egyszer oda jött ki előadást tartani, József Attilát szavalt. Az évfolyamtársaim pedig odatuszkoltak elé, hogy „művésznő, hallgassa már meg ezt a fiút, aki a Beatles-dalok helyett ilyeneket énekel.” Katinak azonnal megtetszettek a számaim, amelyeket akkoriban már Halmos Bélával¹¹ közösen adtam elő. Gyorsan villant az agya, és felajánlotta, hogy a legközelebbi műsorában, az Egyetemi Színpadon játszunk mi is vele. És onnantól kezdve rendszeresen léptünk fel, nemcsak Budapesten, hanem szerte az országban.

Jávorszky Béla Szilárd:

Picit tegyük helyére az időrendet. Halmos Bélával mikor és hogyan ismerkedtetek meg?

Sebő Ferenc:

Nem emlékszem pontosan – nyilván a műegyetemi zenekarban veregettük meg először egymás vállát. Egy évvel idősebb volt nálam, de mivel a szemem miatt alkalmatlannak minősítettek a katonai szolgálatra, őt viszont előfelvételiként berántották egy évre, évfolyamtársak lettünk. A seregben a fiúk már eléggé összeverődtek, így csak később kerültem hozzá közelebb. Aztán a sors úgy hozta, hogy harmadévben, 1967 őszén a Bercsényi utcai kollégiumban szobatársak lettünk. Ott mélyült el a barátság. Éjszakákon keresztül bölcsekedtünk a világ nagy dolgairól, tágítottuk egymás tudatát. Béla akkoriban már komoly szinten gitározott, szorgalmasan tanulta a klasszikus stílust. Miközben én alapvetően csak a gimnáziumi társaimtól eltanult slágereket, meg német népdalokat tudtam pengetni a gitáron. Aztán 1968-ban egy aquincumi nemzetközi régészeti táborban a tábortűz körül borozás közben derült ki, hogy csak mi magyarok nem tudunk saját népdalokat énekelni. Úgyhogy a családunk balatoni nyaralójában elővettük a *Tiszán innen, Dunán túl* című füzetkét, és néhány

⁷ Joan Baez (1941) ír-mexikói származású amerikai folkénekesnő, a hatvanas évek első felének emblemikus polbeat előadója.

⁸ Hacki Tamás (1944) fül-orr-gégész, egyetemi tanár, fűtőművész.

⁹ A *Ki mit tud?* a Magyar Televízió kulturális tehetségkutató műsora volt, amely 1962 és 1996 között összesen tíz adássorozatot ért meg. A versenyzők különböző kategóriákban versengtek egymással, mint például ének, zene, vers, próza, tánc, később animáció, videoklip, humor és paródia, valamint extrém.

¹⁰ Berek Katalin (1930–2017) a Nemzet Színésze címmel kitüntetett, kétszeres Jászai Mari-díjas színésznő.

¹¹ Halmos Béla (1946–2013) népzeneész, népzenekutató, a magyarországi hangszeres népzenei és táncművelés egyik elindítója, a Sebő együttes egyik alapító tagja, 1990-től a Kalamajka zenekar primása.

népdalra¹² nekiláttunk gitárakkordokat pakolgatni. Majd nem sokra rá Halmos Béla a gyulai házuk udvarán álló budiban rábukkant a *Röpülj, páva!*¹³ felhívására.

A közhiedelemmel ellentétben Béla nem velem együtt, hanem egymaga hozta meg a döntést, hogy jelentkezzünk. Neki akkorra a magyarlapádi dalokból már összeállt egy önálló, szép blokkja, kettőnknek pedig – az egyetemi fellépések eredményeként – egy hagyományosabb nemzetiségi műsorunk román, cigány, magyar és szlovák dalokkal. Mikor Béla odahaza a *Röpülj, páva!* felhívásra rábukkant, nem tudott telefonon elérni, így egymaga eldöntötte, hogy ezt a lehetőséget nem szabad kihagynunk. Majd elhatározását levélben tudatta velem. A *Röpülj, páva!*-n duóban egyből kiestünk, Béla szólóban a döntőig jutott, a március 29-i nemzetközi gálaműsorra viszont mindkettőnket meghívtak. Sőt, nemcsak a televízióban szerepeltünk, hanem a produkciót a nyár folyamán több vidéki városban és a Margitszigeti Szabadtéri Színpadon is bemutattuk. Úgyhogy amikor a *Fölszállott a pávában*¹⁴ legutóbb láttam, mennyire megviselte a versenyzőket, hogy kiestek, mondtam is nekik vigasztalásként: „lám, egykoron én sem jutottam tovább, ma viszont én vagyok a zsűrielnök.”

Jávorszky Béla Szilárd:

A *Röpülj, páva!* zsűrijében annak idején komoly vitát kavart, hogy szabad-e a népdalokat gitárral kísélni. Ti miként éltétek meg ezt a dilemmát?

Sebő Ferenc:

Azt mi is éreztük, hogy a kettő nem feltétlenül illik egymáshoz, számunkra azonban e hangszer választása mégis evidensnek tűnt, hisz abban az időben szinte minden fiatal zenész gitárt pengetett. A gitárkíséret amúgy erős próbatétel elé állított bennünket. Nagyon kevés népdalt lehetett ilyen módon lekísélni, hiszen azok a régi stílusú dallamok, amelyek megtetszettek nekünk, nem az újabb kori ízlést tükröző akkordfelbontásból keletkeztek, ezért nem is lehetett alájuk könnyen harmóniakat rakni. Lázasan kerestük az újabb és újabb dallamokat. Ki kellett lépünk a *Tiszán innen, Dunán túl* keretei közül. A Patria-felvételek¹⁵ néhány darabjához hozzájutva azonban új világ nyílt ki előttünk. Akkor valahogy megértettem, hogy ezekhez a dallamokhoz nem kell akkordokat keresgélni, ezek magukban vagy esetleg egy tartott dudabasszussal aláhúzva szólalnak meg a legjobban. Mikor megkértem Bélát, hogy énekelje velem a dalt egyetlen tartott hangon, még nem tudtam, hogy zeneileg a legnehezebb feladatot bízam rá. Nemcsak a tisztaságra kellett ügyelnie, hanem arra is, hogy én a szövegek erdejében merre kalandozok el az éneklés folyamán. A hangszeres kíséretben is megpróbáltam egyfajta dudaszerű hangzásra törekedni, nem is sejtve, hogy ezzel a zenetörténet kezdeti lépéseit ismétlem meg önkéntelenül.

Jávorszky Béla Szilárd:

Még mielőtt eljutnánk az 1972-es első budapesti táncházig,¹⁶ azért történt még egy lényeges kanyar a pályádon: Berek Kati felkért, hogy legyél a frissen alakult 25. Színház zenei vezetője. Innen visszatekintve ez eléggé mély víz lehetett a számodra.

Sebő Ferenc:

¹² *Haj, Csík, Gyergyó meg Háromszék; A bolhási kertek alatt; Addig, babám, szerettelek.*

¹³ A *Röpülj páva!* a Magyar Televízió népzenei tehetségkutató műsora volt, amelyet 1969 és 1981 között több alkalommal láthattak a nézők.

¹⁴ A *Fölszállott a páva* a Magyar Televízió 2012-ben indított, azóta több alkalommal megrendezett népzenei tehetségkutató műsora.

¹⁵ A Patria népzenei gramofonfelvételek elkészítése a huszadik század első felének egyik legnagyobb népzene gyűjtő vállalkozása volt. 1937-től egészen 1963-ig a Magyar Rádió stúdiójában készültek a Patria-sorozat felvételei. Ekkor adtak ki először Magyarországon paraszti zenét paraszti előadásban.

¹⁶ Az első budapesti – még zárt körű – táncházat 1972. május 6-án tartották a Liszt Ferenc téri Könyvklubban.

Onnan tekintve is az volt. 1970-ben, a diploma évében szólt Kati, hogy számítanak rám. A színészeknek kellett a dalokat betanítanom, illetve egyes előadásokhoz zenét szereznem. Nem vagyok én zeneszerző, tiltakoztam, de ő csak adta alám a lovat rendesen. És egyből megbíztak azzal, hogy az 1971. február 27-én bemutatott *Tou O igaztalan halála* című középkori kínai darabhoz írjak kísérőzenét. Biztatásként szabad kezet adtak, egyetlen kikötésük volt: nekem is kell eljátszanom. Töprengtem, spekuláltam, majd a darabhoz végül nem az európai fül számára szokatlan és érthetetlen kínai hangvételő, hanem az ósászai dallamvilágon alapuló muzsikát komponáltam. Közben egy zárt körű baráti találkozón megismerkedtem egy belga tekerőlantművésszel. Rácsodálkoztam a hangszerre, és mondtam, ez az! Keletiesen szól, de mégsem hitetem el a közönséggel, hogy kínai zenét játszunk, és énekelni is lehet hozzá. Addig életemben nem láttam tekerőlantot, úgyhogy odamentem Claude Flagelhez,¹⁷ és mondtam, hogy nekem nagyon kellene egy ilyen hangszer. Segítsen, pénz nem számít, mert az nekem úgy sincs! Rám nézett és mosolyogva közölte velem, hogy leginkább Magyarországon lehet ezt beszerezni, hiszen itt él Bársony Mihály,¹⁸ aki ugyancsak ért hozzá. Úgyhogy Berek Kati és Gyurkó László¹⁹ társaságában rögvest le is utaztam hozzá a Kecskemét környéki tanyájára, és megrendeltem nála egy hangszert. Amely viszont nem készült el a bemutatóig, úgyhogy citerán és kínai gongokon játszottam, a színészek szinte minden lépését effektekkel kísértem.

Jávorszky Béla Szilárd:

Jancsó Miklóssal²⁰ is a 25. Színház kapcsán kerültél kapcsolatba?

Sebő Ferenc:

Nem, ő később jött oda és vette át az irányítást. Addig Berek Kati vitte a prímet, az ő hozzáállását és habitusát nagyon szerettem, remek ötletei voltak és engedte az embereket érvényesülni. Igazi műhelyhangulatot teremtett. Jancsó viszont diktált, követelt, beosztott mindenkit. De vele már korábban is dolgoztam. Jancsó a filmjei előtt mindig körülnézett, hogy milyen új fiatal arcok vannak a placcon, és akkoriban – Cseh Tamás²¹ mellett – Bélával mi voltunk az ügyeletes feltörekvők. Úgyhogy meghívott bennünket a *Még kér a nép* című filmjének a forgatására. De aztán, úgy látszik, nem váltunk be, mert később már nem keresett. Neki akkoriban Cseh Tamás jött be.

Jávorszky Béla Szilárd:

A hetvenes évek eleje a pályádon – miként az eddigiekből is kitűnik – eléggé sűrűre sikeredett. A képernyőn még a *Röpülj, páva!* révén bukkantatok fel, de a televíziós ismertséget Zolnay Pál²² filmjeinek köszönhatték. Vele hogyan találtatok egymásra?

Sebő Ferenc:

Pali akkoriban Berek Kati férje volt, úgyhogy a Katival készített József Attila-műsorba értelemszerűen minket is bevont. A tévéadást úgy vette fel, akár egy színházi előadást: előtte hetekig próbáltunk a lakásukon, és ha valaki elszúrta, az egészet kezdtük előlről. Majd szinte egyetlen snittel vette fel az egészet, azért is van annyira feszített íve. Aztán jött a *Dunamenti népek költészete*, amelynek anyagát Nagy Laci²³ szerkesztette, nekem pedig a megfelelő cseh,

¹⁷ Claude Flagel (1932) Párizsban született, 1954 óta Brüsszelben élő muzsikus.

¹⁸ Bársony Mihály (1915–1989) dél-alföldi tekerős, klarinétos, citerás, hangszerkészítő, a Népművészet mestere.

¹⁹ Gyurkó László (1930–2007) Kossuth-díjas író, újságíró, országgyűlési képviselő, színigazgató.

²⁰ Jancsó Miklós (1921–2014) kétszeres Kossuth-díjas és Balázs Béla-díjas filmrendező.

²¹ Cseh Tamás (1943–2009) Kossuth- és Liszt Ferenc-díjas zeneszerző, énekes, színész.

²² Zolnay Pál (1928–1995) Balázs Béla-díjas filmrendező, dramaturg.

²³ Nagy László (1925–1978) Kossuth-díjas költő, műfordító.

morva, szlovák, magyar, szerb, bolgár népdalokat kellett kiválogatnom hozzá. Ekkor kértem meg, hogy több bolgár népdalt fordítson le magyarra. Ne versként, hanem dallamra. Így született meg a *Sólyomének*, a *Todóra* vagy a *Három tücsök*. De Laci román népdalokat is fordított, és ez a televíziós sorozat remek alkalmat adott ahhoz, hogy mindenféle népzében kipróbálhassam magamat. Meg ekkoriban Berek Katival készült egy Weöres Sándor-műsorunk is, óvodások társaságában, *Fut a szél magában* címmel. Ezek akkoriban mind főműsoridőben mentek az Magyar Televízióban. Ma is sokan jönnek oda hozzám, hogy „Sebő úr, a hetvenes években mennyit néztem magát a tévében!” Mire csak annyit szoktam válaszolni: „Szégyellem, hogy azóta nem lát a képernyőn. De higgye el, nem én tehetek róla.”

Jávorszky Béla Szilárd:

Nyilván e műsorok sikerének volt az is köszönhető, hogy Zolnay Pál 1973-ban a *Fotográfia* című játékfilmjében már nemcsak zeneszerzőnek kért fel, hanem szereplőként is alkalmazott. Miért nem lett ennek folytatása?

Sebő Ferenc:

Főként azért, mert Zolnay Pali nem készített több ilyen jellegű filmet. Pár évvel később ugyan még nekiszaladt a *Sámánnak*, de a végeredmény meg sem közelítette az előzőét. Pedig a zenefelvételt nagyon élveztük: sokat improvizáltunk a forgatáson, majd a már meglévő snittekre a stúdióban, miközben Berek Kati híres filozófusoktól idézett. Zenei szempontból roppant érdekes nyelvezet született belőle, de maga a film nem lett eléggé erős alkotás.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ha már a mozifilmeknél tartunk: a hetvenes évek derekán Szomjas György szintén titeket kért fel, amikor elkészítette a nevezetes betyárfilmjeit. Miként élted meg a közös munkát?

Sebő Ferenc:

Szomjással még 1972 karácsonyán, Széken ismerkedtünk meg, tetszett neki ez a vonós zene, meg a feleségével, a textilművész Arday Ildikóval sokat jártunk közösen terepre. A hetvenes évek derekán először *Hegedős ének* címmel készített velünk egy tévéfilmet, majd amikor kitalálta a magyar western műfaját, ismét minket keresett meg. *A Talpuk alatt fűtyül a szélnek* az elkészültét eléggé alapos kutatás előzte meg. Gyuri szépen bement a levéltárakba, előszedte a betyársztorikat és dokumentumok alapján megírta a forgatókönyvet. A betyárvilág aranykora nagyjából ugyanaz az időszak volt, amikor a nomadizáló indiánok és a legelőket feltörő telepesek vívták harcaikat a Vadnyugaton. Csak nekünk nem akadtak olyan íróink, akik népszerű regényekben elmesélték volna mindezt a nagyvilágnak. Gyuri tehát a westernből easternt csinált, így a country helyett eredeti magyar népzeneire lett szüksége. Megkeresett, összeszedtem egy csokor dalt, amikből aztán közösen válogattunk. Instrukcióinak megfelelően e dalokat lejegyeztem, lekottáztam, majd odatettem a fiúk elé. Nem emlékszem, hogy különösebb faxni lett volna vele: egyszerűen feljátszottuk őket a stúdióban.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Talpuk alatt fűtyül a szélben szerintem remekül működnek ezek az archaikus dalok. A következő betyárfilmben, a *Rosszemberekben* viszont már közel sem annyira. Miként láttad ezt te belülről?

Sebő Ferenc:

Az elsőnél talán még jobban kitartott az újdonság varázsa. Miközben az is biztos, hogy a zenei tudásunk közel sem volt akkora, mint a mai fiataloké. Hiába jegyeztem le azt a dunántúli hegedülést, Béla úgy játszotta, ahogy tudta, nem úgy, ahogy kellett volna. De így is hatott. Ma már nem mondanám, hogy ugyanezeket a zenéket tegyük oda, de akkor jó ötletnek tűnt. Aztán Szomjas Gyuri pályája is elkanyarodott. Majd amikor a kilencvenes években az MTV-ben elkezdett népzenei műsorokat készíteni Bélával, én már televíziós megrendelő szerkesztő voltam.

Jávorszky Béla Szilárd:

Térjünk kicsit vissza a hetvenes évekre: 1972 májusában az első – még zárt körű – budapesti táncházban, a Liszt Ferenc téri Könyvklubban már Halmos Bélával kettesben zenéltetek. Miket játszottatok?

Sebő Ferenc:

Lényegében mindent, amit tudtunk. Nagyjából hat számot. De ez akkor elégnek bizonyult, hisz a biharisok²⁴ vagy a bartókosok²⁵ táncolni sem nagyon tudtak még rá. Voltaképpen így is előrébb jártunk náluk. A táncházmozgalom szempontjából azért is fontos Timár Sándor²⁶ szerepe, mert rájött, hogy nem szabad vacakolni, muszáj a tánc alá élőben muzsikálni, és hogy ez a táncosnak és zenésznek is kellő kényszerítő erőt jelent. Nem lehetett csak néhány számot megtanulni, muszáj volt elsajátítani az egész nyelvezetet. Hetente háromszor három-négy órát muzsikáltunk a próbákon, élőben húztuk a talpalávalót. Azelőtt zongorakíséretre táncolták a legényest.

Jávorszky Béla Szilárd:

Hányan muzsikáltatok akkoriban ott?

Sebő Ferenc:

Bélával ketten kezdtük, aztán nagy nehezen beszereztük Virágvölgyi Bélát, hogy bőgőzzön. Később pedig az emberek folyamatosan csapódtak hozzánk, mi meg biztattuk őket. Timárral úgy egyeztünk meg, hogy – lévén főállásban építésként dolgoztunk – csak addig maradunk, amíg ki nem neveljük az utánpótlást. Ott húzták mögöttünk azok, akiknél amúgy két héttel jártunk előrébb a tanulásban: Virágvölgyi Márta,²⁷ Sipos Misi,²⁸ a Tökorru²⁹ és Jánosi Béla. A táncosok közül pedig idővel csatlakozott Éri Pityu³⁰ és Csoóri Sándor³¹ is.

Jávorszky Béla Szilárd:

1973 februárjában szintén ti indítottátok el az első, már mindenki számára látogatható táncházat a Fővárosi Művelődési Házban. Hogyan kerültetek oda?

Sebő Ferenc:

²⁴ A Bihari János Táncegyüttes tagjai.

²⁵ A Bartók Béla Néptáncegyüttes tagjai.

²⁶ Timár Sándor (1930) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas koreográfus, táncpedagógus, ekkoriban a Bartók Táncegyüttes vezetője.

²⁷ Virágvölgyi Márta (Reischl Márta, 1948) primás, népzene-tanár, a táncházmozgalom máig aktív tagja.

²⁸ Sipos Mihály (1948) a Muzsikás együttes primása.

²⁹ A később diplomata pályára lépett Szíjjártó Csaba „mozgalmi neve”.

³⁰ Éri Péter (1953) a Sebő, majd a Muzsikás együttes tagja.

³¹ A költő Csoóri Sándor fia, ifj. Csoóri Sándor (1956), a Muzsikás együttes alapítója.

A 25. Színház vezetőjétől, Gyurkó Lászlótól sikerült megszerezniem. Ő Aczél elvtárs³² nagy kedvence volt, már a 25. Színházat is sikerült kibuliznia magának. De Gyurkó népszínházban gondolkodott, így szerezte meg magának az FMH-t. A táncházzal szemben viszont kezdetben gyanakvó volt. Nem valami nacionalista dolog ez? – kérdezgette. S csak a személyes hitelemnek köszönhetően adta oda nekünk hetente egyszer a helyet. Korábban az Illés Klub vendégeként jártam ott, a körteremben, és csodálkoztam, hogy milyen kevesen vannak. Aztán megjelentünk mi, velünk pedig a tömeg. Később olyan is volt, hogy ki kellett hívni a rendőröket, mert az emberek az ablakokon keresztül mászkáltak be.

Székely Orsolya³³ *Hajnalban indultunk* címmel forgatott ott egy dokumentumfilmet, az egyetlen, ami akkoriban készült. Főként riportok hangoznak el benne, többek között Vitányi Iván,³⁴ Timár Sándor és mi meséljük el, hogy mit gondolunk az egészről. És a film legvégén van egy körsvenk az FMH-ban, hogy ez az egész mennyire érdekelte az embereket. Miközben a mozgalom egyik emblematikus figurája, Tinka³⁵ azon dühöngött, hogy Orsi miért a civileket mutatja és miért nem azt, ahogy Karsai Zsiga bácsi³⁶ táncol. Hát azért, mert Orsi azt szerette volna láttatni, hogy a mozgalom milyen hihetetlen lelkesedést vált ki az emberekből. Karsai Zsiga bácsi táncát bármikor fel lehetett venni, de annak a városi fiatalokra gyakorolt hatását csakis ott.

Jávorszky Béla Szilárd:

Mire az FMH igazán felfutott volna, elmentetek Japánba. Mit szépítsük, bárzenéltetek egy ottani étteremben. Miként jött ez a felkérés?

Sebő Ferenc:

Tokióban nem sokkal előtte indították be a Csárda éttermet, amelynek vezetői szerettek volna túllépni a „magyarosch”, egzotikus jellegen, néprajzilag hiteles bútorkópiákkal rendezték be az éttermet, a falakra képfestő huzat került tapétának, a bárhelyiséget Vankóné Dudás Juli naiv festményei koszorúzták. Így merült fel, hogy az ott megszólaló népzene is hiteles parasztzene legyen. Ez utóbbinak lettünk mi az első képviselői. Bár akkoriban már Gyurkó László unokaöccsével, Koltay Gergellyel hármasban zenéltünk, Japánba csak Bélával kettesben utaztunk el, Gergő ugyanis a meghallgatás idején éppen vizsgázott. Amikor pedig szóba hoztuk a japán üzletembereknek, hogy voltaképpen hárman lennénk, azok csak legyintettek. Az ő igényeiknek a duó tökéletesen megfelelt. A Csárdában fél évre szól a szerződésünk, Pribojszky Mátyás,³⁷ a virtuóz citerás váltott minket.

Jávorszky Béla Szilárd:

Japánba még Halmos–Sebő duóként mentetek, de már Sebő együttesként jöttetek vissza. Hogyan történt ez az átlényegülés?

Sebő Ferenc:

A Sebő együttes nevet Koltay Gergő kényszerítette ki. Már régen Japánban játszottunk, amikor idehaza szervezkedni kezdett. Többek között a Kassákban a később

³² Aczél György (Appel Henrik, 1917–1991) kommunista politikus, a Kádár-korszakban a kulturális élet legfőbb ideológusa, irányítója.

³³ Székely Orsolya (1947) Balázs Béla-díjas filmrendező, forgatókönyvíró, producer.

³⁴ Vitányi Iván (1925) szociológus, esztéta, politikus, országgyűlési képviselő, a Népművelődési Intézet vezetőjeként a táncházmozgalom egyik legfontosabb támogatója a hetvenes-nyolcvanas években.

³⁵ Martin György „Tinka” (1932–1983) Erkel-díjas táncörténész, néprajzkutató, zenefolklorista, a nemzetközi rangú magyar tánc kutatás megteremtője.

³⁶ Karsai Zsigmond (1920–2011) erdélyi táncos, festőművész, népművelő, A Népművészet Mestere.

³⁷ Pribojszky Mátyás (1931–2014) citeraművész, citeraoktató, Kölcsey-díjas író. Nagy érdeme, hogy a citerát, ezt az ősi népi hangszert hangversenypódiumra emelte.

nevéssé váló klubot készítette elő, és ő mondogatta, hogy mindenképpen szükség van valamilyen együttesnévre. Hisz ez a formáció régóta több kettőnk duójánál. Új nevet meg azért nem lett volna érdemes választani, mert az enyém már országszerte jól csengett. Elindult egy vita, végül a Sebő együttes mellett maradtunk, bár Béla, de különösen a felesége ennek egyáltalán nem örült. Gergő viszont igen, mert így már ő is a formáció tagjának érezte magát. Hisz akkoriban már régen nem duóban, hanem hármásban játszottunk, sőt, gyakorta Éri Pityu bőgőzött. Ő amúgy akkoriban még kétkulacsos életet élt, Csoóri Sanyi volt a nagy haverja, ezért is választotta később végérvényesen a Muzsikást. Nagy Albert meg úgy csatlakozott, hogy az 1975-ös tokaji táborban Timár Sanyi délelőttönként a Kassákban a következő évben táncolandó táncokat tanította, amiket Bélával kettesben kellett volna kíséreni. De ő nem ért rá az első héten, úgyhogy egymagam brácsáztam és torkom szakadtából ordítottam, hogy a zenére lehessen táncolni. Albi meg a felesége révén ott volt, megsajnálta, fogott egy bőgőt – pedig akkor még nem nagyon tudott rajta játszani – és segítségképpen beadta nekem az egyeket. Amikor később megtanult játszani, Éri Péter váltótársaként bekerült a zenekarba.

Jávorszky Béla Szilárd:

Koltay Gergő szorgoskodásának köszönhetően 1973. november 13-án úgy sikerült megnyitni a később legendássá váló Kassák Klubos táncházat, hogy Bélával ketten ott sem voltatok. Sőt, pusztán a negyedik alkalommal, 1974. január 8-án mutatkoztatok be személyesen a saját klubotokban. Valljuk be, elég fura, nem?

Sebő Ferenc:

Mi ezzel akkoriban nem különösebben törődtünk. Nógrádi Gábor amúgy még a japán út előtt hívott bennünket, hogy minden második kedden tartsunk ott klubnapot, és elsőként annyira nem is ugrottam erre a lehetőségre. Sőt, sokáig hezitáltam, hogy egyáltalán bevállaljuk-e. Egyfelől persze örültem a sikernek, ám hirtelenjében azt is végig kellett gondolnom, hogy mit fogunk ott csinálni, ha kétheti rendszerességgel találkozunk a közönséggel. Ahhoz, hogy végigjátsszuk az énekelt versek repertoárt, elég néhány alkalom. De mi lesz utána? A klubtagság mivel fog szórakozni? És ekkor fogalmazódott meg bennem a táncház alapú klub koncepciója. Attól, hogy ez Sebő-klub, még minden alkalommal lehet ott táncház, hisz a táncolás mindig is a legtermészetesebb kötőanyaga volt a társas szórakozásnak. A régi néptáncok eltanulása társastánc formában már megindult akkoriban a Bartók együttes berkeiben, és éppen parázs ideológiai viták folytak arról, hogy szabad-e ezeket szórakoztatásra használni. Miután Timár bevállalta a tánctanítást, ezt a konstrukciót ajánlottam fel Nógrádinak. A szünetekben pedig verseket énekeltünk, előadásokat, beszélgetéseket szerveztünk. Akkoriban sokat forogtunk a rádióban és a televízióban, rengeteg ismertebb művésszel és tudóssal találkoztunk, akiket rögvest elcsábítottam a Kassákba is.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Kassákban hogy nézett ki egy klubnap?

Sebő Ferenc:

Két népzenei szettet játszottunk, amely egyenként negyvenöt-hatvan percig tartott, a szünetben tea vagy ásványvíz (alkohol még nem volt), és időkitöltésként különböző programok. Volt, hogy mi játszottunk négy-öt verset, az emberek meg körénk ültek a földre. Volt, hogy a vendég – például Féja Géza,³⁸ Vitányi Iván, Weöres Sándor,³⁹ Nagy László vagy

³⁸ Féja Géza (1900–1978) író, publicista, szociográfus, kritikus.

³⁹ Weöres Sándor (1913–1989) Kossuth-díjas költő, író, műfordító, irodalomtudós.

Szécsi Margit⁴⁰ – ült be közénk. Máskor egy csoport beeső grúz énekelt akkorát, hogy tátva maradt a szánk. Az észet kutató, Kodály barátja, Hippus meg csak állt az ajtóban és sírt: „nálunk is mennyi hagyomány van, de hát azt ott nem lehet előszedni.”

A Kassákban amúgy erősítés nélkül szólt a zene. Maga a helyszín olyan volt, mint egy hosszú kolbász, amit oldalról lehetett megtámadni. Hol ide tettük benne a színpadon, hol oda. Egy időben megpróbálkoztunk a hangosítással, de mindenki elmenekült a zenekar elől, az emberek hátul tömörültek, és ordítottak egymásnak, mert másként nem értették egymás szavát. Mire mondtam Bélának, tegyünk egy próbát: ne hangosítsunk. „De hisz akkor nem fogják hallani!” – tamaskodott Béla. Mire én: „Épp ezt szeretném. Hogy ha hallani akarnak bennünket, akkor jöjjenek közel.” És csodák csodájára bejött a taktikánk. Aki táncolni akart, előrejött, aki meg beszélgetni, az maradhatott hátul. És senki sem zavarta a másikat.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Sebő Klubnak idővel – *Síppal-dobbal* címmel – saját, egyre terjedelmesebb és tartalmasabb újságja is lett. Könnyű volt ezt akkoriban kilobbizni?

Sebő Ferenc:

Ezt a lapot Koltay Gergő és a bátyja, Koltay Gábor⁴¹ találták ki, az első, röpcédulaszerű kiadványokat is ők szerkesztették még. Ám egy idő után kénytelen voltam átvenni az irányítást, hogy az mégiscsak a klub szellemiségét tükrözze, és ne az ő politikai helyezkedésüket szolgálja. Amikor az első cikket hozták Aczél Györgytől, még legyintettem. Aczél a népművészet és a mai társadalom viszonyát taglalta, korrekt, vállalható szöveget írt, ráadásul nekem sem jött rosszul hivatkozási alapként. Lám, Aczél elvtárs is megmondta, hogy a szocializmusnak fontos része a népművészet. Amikor azonban Gergő megjelent az újabb Aczél-cikkkel, már felszisszentem, hogy hát Aczélnek mégiscsak van bőven hol megjelenie, nehogy már telepakoljuk vele a mi újságunkat. De Gábor akkoriban erősen helyezkedett, szüksége volt ezekre a gesztusokra. Nekünk viszont nem. Fokozódott a nyomás, és egy idő után aztán Gergő is úgy érezte, inkább a saját útját járja – kilépett és megalakította a Kormoránt. Ez a váltása akkor váratlanul ért. Addig roppant szolgálatkész volt, buzdított, segített. Majd egyik pillanatról a másikra szembefordult velem. „Élhetetlen vagy!” – vágta a fejemhez, és új zenekarával még azt a kislemezt is elkészítette a VIT-re,⁴² amit nekem eszembe sem jutott bevállalni.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Kassák Klub mellett 1974 és 1977 között több nyári tábort rendeztetek. Milyen szándékok mentén szerveztétek ezeket?

Sebő Ferenc:

A Kassákban annyira jól sikerültek a kétheti együttlétek, hogy a tagok szinte követelték, hogy ugyanezt koncentráltabb formában, a nyári szünetben is folytassuk. Miközben nekünk sem jött rosszul, hisz e két hét alatt a táncokat is intenzívebben lehetett tanítani. Úgyhogy egyrészt Timár Sándor tanította a táncokat, másrészt Vitányi Iván segítségével országos tanfolyamokat szerveztünk. Tokaj, Zirc, Abaújszántó és Székesfehérvár voltak a helyszínek, és nagyon sokan, akik később a mozgalomban jelentős szerepet töltek

⁴⁰ Szécsi Margit (1928–1990) költő, grafikus, illusztrátor, Nagy László költő felesége.

⁴¹ Koltay Gábor (1950) filmrendező, színiigazgató.

⁴² A Világifjúsági és diáktalálkozó (közkeletű rövidítéssel VIT) a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség által szervezett baloldali ifjúsági világtalálkozó. Legelőször a II. világháború után, 1947-ben rendezték meg. A legnagyobb VIT 1957-ben volt Moszkvában, amikor 131 országból 34 ezer fiatal gyűlt össze. A hidegháború ideje alatt a kommunista tábor egyik propagandaeszközeként használták fel a rendezvényt.

be, itt bukkantak fel először. Hogy mást ne mondjak, a Téka az 1976-os abaújszántói táborban alakult.

Vitányival igazából csak egyetlen kérdésben volt köztünk nézeteltérés: hogy Magyarországon ez az egész táncházmozgalom mennyi embert érdekel. Hogy „kell-e annyit foglalkozni ezzel a rétegérdekeltségű értelmiségi zárvánnyal? Hogy lényegi-e olyasmit támogatni, ahol egy-egy klubestre maximum nyolcvan szorúlnak be?” Nekem minőségileg más volt az elképzelésem. Hogy pontosan azt a nyolcvan embert kell kiszolgáltatnunk, aki ezekbe a klubokba alkalmanként eljött. Miként munkahelyi főnököm, Sallai Pista bácsi mondogatta, mikor panaszkodtam neki, hogy megcsináltunk egy klubot, és akkor most mi van. „Hát, csináljatok még egyet” – válaszolta. „És utána?” „Akkor csináljatok egy harmadikat. Majd csak összenő!” És ez roppant hasznos tanács volt. Az ember türelmetlen, szeretné, ha minél többen lennének rá kíváncsiak. Pedig az már nem ugyanaz. Az inkább demonstráció. A sok klub, az emberi léptékek, a kapcsolatok fontosabbak. Ezekben rejlik a táncház lényege.

Jávorszky Béla Szilárd:

Halmos Béla 1979-ben kilépett a Sebő együttesből, arra hivatkozva, hogy elege lett az állandó koncertezésből. Egy évvel később Sebestyén Márta⁴³ átigazolt a Muzsikásba. Miként élted meg ezt az időszakot?

Sebő Ferenc:

Szarul. Egy darabig még Székely Leventével és Lantos Ivánnal próbáltam folytatni, de amikor Márti is elhagyott, teljesen magamra maradtam. S akkor megbeszéltem a feleségemmel, hogy elmegyek tanulni a Zeneakadémiára. Ugyanis egyre inkább azt éreztem, hogy kezdjük átlépni a felkészültségünk határait. Például a tanítás területén, ahol már köztünk is ment a vita. „Béla, ne haragudj, de mit tanítasz nekik: ahogy te játszod, vagy ahogy az Icsán?”⁴⁴ „Hát persze, hogy azt, amit én játszok” – válaszolta. „Béla, nem azt kéne. Remek zenész vagy, de abban a pillanatban, hogy a hagyományt tanítjuk, akkor nem te vagy az érdekes, hanem az Icsán.” És ennek volt köszönhető, hogy később voltaképpen kijátszotta magát ebből a társaságból. Hisz jöttek a fiatalabbak, Ökrös Csabi⁴⁵ vagy Porteleki Laci,⁴⁶ akik már sokkal inkább odafigyeltek a részletekre és megtanulták ezt az eredendően tizennyolcadik századi játéktechnikát.

Aztán amikor 1981-ben Kanadában ámulva hallgattam, hogy Somfai⁴⁷ miket mesélt Bartókról, megkérdeztem tőle, mi lenne, ha jelentkeznék a Zeneakadémia zenetudományi szakára. Bólintott, biztatott, ám végül nem segített. Viszont 1983-ban felvettek nappali tagozatra, túlkorosként, minisztériumi külön engedéllyel.

Jávorszky Béla Szilárd:

Sokan később a szemedre is hányták, hogy a nyolcvanas évek elején lényegében kivonultál a táncházmozgalomból...

Sebő Ferenc:

⁴³ Sebestyén Márta (1957) Kossuth-díjas és Liszt Ferenc-díjas népdalénekes, előadóművész.

⁴⁴ Ádám István „Icsán” (1909–1980) széki primás. Mondhatni négy nyelven volt analfabéta: az anyanyelve, a cigány mellett magyarul és románul is tudott, a negyedik „nyelve” pedig a zene volt, ám egyiken sem tudott írni-olvasni. A kottát nem ismerte, hallás után tanult mindent.

⁴⁵ Ökrös Csaba (1960) az Ökrös együttes primása.

⁴⁶ Porteleki László (1957) a Téka, majd a Muzsikás együttes primása.

⁴⁷ Somfai László (1934) Széchenyi-díjas zenetörténész, egyetemi tanár, Bartók Béla zenei hagyatékának neves kutatója, a Bartók Archivum vezetője.

Hát, ez volt az én nagy kivonulásom! Ennek amúgy mélyebb okai is voltak, mint az, hogy a hetvenes évek legvégén sorra otthagytak a zenészek. A népzenei újjászületés szépen fejlődött, terebélyesedett, a nyolcvanas évek elején azonban tartottak egy tanácskozást az amatőr mozgalmakról, és ahelyett, hogy az illetékesek a táncház ügyét továbbvítették volna egy népfőiskolai szintre (mint amit Svédországban tapasztaltam), az egészet besorolták az amatőr közösség huszadrangú problémái közé. És bár nem sokszor tettem ilyet életemben, akkor rettenetesen megsértődtem. Megharagudtam Bélára, Héra Évára⁴⁸ és a többiekre, akik mondogatták, jó lesz ez így. Pedig dehogy volt jó! Egyetlen lépésre álltunk attól, hogy létrehozzuk a magunk népfőiskoláját, ehelyett bennragadtunk az amatőr mozgalmak között, amelyekben se presztízs, se állami támogatás. Pedig utóbbi nélkül nincs előrelépés. A hozzáállásuk annyira szíven ütött, hogy kiszálltam az egészből, és inkább rászántam az időt a tanulásra. Hogy a hagyományörzés ne maradjon meg lassan elhaló amatőr mozgalomnak, hanem igenis be tudjuk kapcsolni a kultúra főáramába.

Jávorszky Béla Szilárd:

Fura lehetett azért harminchat évesen ismét beülni az iskolapadba. Miként fogadtak amúgy ott téged, az akkor már régóta országosan ismert művészt?

Sebő Ferenc:

Mikor bekerültem, hamar észre kellett vennem, hogy a Zeneakadémián sincsenek kikerülhető lövészárkok, mindegyikbe be kell feküdnöm és végigkúsznom rajta. Kezdve a zongorázástól, ami azért eléggé gyengén ment, miközben mellettem csupa zongoraművész ült a padban. De díjazták a törekvésemet. Az akkor nyolcvan felé járó Rajeczky Béni⁴⁹ bácsi is a pártomra állt, hogy – miként Tari Lujza⁵⁰ később mesélte – „milyen rendes ettől a fiútól, hogy ismert ember létere, három gyerek mellett is tanulni kíván.”

Hálás vagyok a sorsnak ezért az öt esztendőért. Amikor a sok kínlásból kiszakadtam és belesöpöpentem ebbe a szellemi mennyországba. Elképesztő tanáraim voltak. Például Dobszay László,⁵¹ aki hihetetlenül gyönyörű zenei panorámát húzott elénk, bevonzott, beavatott, repített magával bennünket, és mindannyian úgy érezhettük, mintha tudnánk, amit ő. Említhetném Komlós Katit,⁵² aki az elméletet, a szolfézst és az összhangzattant oktatta, de reggelenként gyakran kamarázott is velünk. Vele is akadt konfliktusom. Egyszer házi feladatként kiadta Bartók *Zene híros hangszerekre, ütőkre és cselesztára* című művének egyik témáját elzongorázásra. Mikor panaszkodtam, hogy nem volt időm gyakorolni, jól leteremtett: „Ferikém, értse meg, az életben nem lesz több lehetősége ezzel foglalkozni. Vagy odafigyel és csinálja, vagy hagyja az egészet a fenébe!” És akkor ledöbbsentem. Hogy miért akarok én mindent megúszni? Úgyhogy fogtam, és megtanultam.

Rajeczky Béni bácsi külön műfajt képviselt. Maga volt a sugárzó szeretet, akihez odamehettél melegedni. Nem sokat vacakolt a feleletéssel, a vizsgánál csak annyit kérdezett, „Ferikém, akkor meséld el, mit dolgoztál ebben a félévben?” Ezek után hogyan hazudhattam volna. Rosszabb volt ez, mint az inkvizíció! És akkor bizony töredelmesen mindent bevallottam. Ő pedig beírta az ötöst. Csak tudni szeretete volna, hogy tudom-e, mi a helyzet.

Jávorszky Béla Szilárd:

⁴⁸ Héra Istvánné Kaló Éva népművelő, a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség elnöke.

⁴⁹ Rajeczky Benjámin (Rajeczky Ferenc, 1901–1989) ciszterci szerzetes, zenetörténész, népzenekutató, egyházzeneész, zenepedagógus, a zenetudományok doktora.

⁵⁰ Tari Lujza (1948) zenetörténész, jelenleg a Zeneakadémia népzenei tanszékének oktatója.

⁵¹ Dobszay László (1935–2011) Széchenyi-díjas zenetörténész, népzenekutató, karnagy, egyetemi tanár.

⁵² Komlós Katalin (1945) Széchenyi-díjas zenetörténész, a fortepiano-játék specialistája.

Még a Zeneakadémiára jártál, mikor elkezdted dolgozni az MTA Zenetudományi Intézetében. Gondolom, ott is amolyan kakukktojásnak számítottál.

Sebő Ferenc:

Nem feltétlenül, bár kétségkívül másként álltam a népzenehez, mint az ottani tudós kutatók. A Zenetudományi Intézetbe kerülve – a Dobszay László irányításával megindult adatbázis-építési munkálatok keretében – előbb a nagy népzenei gyűjtemény számítógépes feldolgozását és nyilvántartásának kiépítését kezdtem meg, azt követően pedig a lezárt és a többi anyagtól elkülönített úgynevezett történeti rendek (a Bartók- és a Kodály-rend) adatainak számítógépes feldolgozására is sor került. Közben Somfai László, a Bartók Archivum vezetője felkérésére betársultam Kovács Samu⁵³ mellé a Bartók által 1934 és 1940 között a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából zenei kritériumok alapján rendezett *Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye* hagyományos, könyvformátumú kritikai összkiadásának előkészítésébe. Samu a kiadvány történetét, annak eredeti szerkezetét feltáró és rekonstruáló tanulmányát szép gondosan kidolgozta (ebből született a doktori értekezése), ám a további igencsak mechanikus anyagközlés taposómalma már kevésbé lelkesítette. Az alkotói létszám százszázalékos növelése azonban meglódtotta az évek óta húzódó munkát és két éven belül kézzel fogható produkció lett belőle. Az 1991-ben az Akadémiai Kiadónál megjelent első kötetet Bartók Péter⁵⁴ is örömmel fogadta. Mikor Benjamin Suchoff-fal⁵⁵ Budapesten járt, ő javasolta, hogy tanuljam meg a számítógépes kottagrafikát. Megfogadtam a tanácsát. A második kötet tördelése már teljesen az íróasztalomon készült. A kották elkészítésében egy kis betanított stáb volt segítségemre a zenetudós Székely András és a diák Preiszner Miklós személyében. Aztán az eredetileg kilencrészesre tervezett Bartók Béla *Magyar népdalok (Egyetemes Gyűjtemény)* sorozatot váratlanul leállították. Épp akkor, amikor kialakult a munka olajozottan működő rendszere is. Pedig e konstrukcióban a maradék hét kötetet két év alatt bedarálhattuk volna. De leállították a projektet, mondván, hogy a nyomtatott forma túl sokba kerül, majd „föltesszük az egészet az internetre.” Nem sokra rá, 2001 végén pedig engem is elbocsátottak a Zenetudományi Intézetből.

Jávorszky Béla Szilárd:

Eléggé előreszaladtunk az időben, picit térjünk még vissza a hetvenes évekre, amikor is a Magyar Rádióban zeneszerzőként is egyre többet foglalkoztattak. Hogyan kerültél az intézménybe?

Sebő Ferenc:

Ez a 25. Színházbeli tevékenységemnek volt köszönhető, sok rádiós szerkesztő megfordult ott, talán Bozó László⁵⁶ volt az első, aki hívott, hogy *A pénz hatalma* című kínai operához írjak kísérőzenét. Nem sokkal később amúgy népzeneíróként is felvételeket készíthettem ott, miután a televíziós sikereink hatására a népzenei osztály akkori vezetője, Grabócz Miklós⁵⁷ behívatott, és csak annyit mondott: „nézze, Sebő elvtárs, én nem szeretem, amit maguk csinálnak. De mondja meg, mennyi stúdióidőt kér.” Számomra ma is ez a szerkesztői hozzáállás etalonja. Hisz ő nem azért ül ott, hogy a saját ízlése szerint készítsen műsorokat, hanem hogy mások igényeit is kielégítse. Úgyhogy kaptunk megfelelő stúdiót, és rengeteg dalt felvettünk. Igaz, autentikus népzenei minősítették, pedig azok mind az én

⁵³ A zenetörténész Kovács Sándort (1949) a szakmában csak így emlegetik.

⁵⁴ Bartók Péter (1924) Bartók Béla második gyermeke.

⁵⁵ Benjamin Suchoff (1918) amerikai zeneszerző.

⁵⁶ Bozó László (1927–2009) dramaturg, rádiós szerkesztő, a Magyar Rádió főrendezője, egyetemi tanár.

⁵⁷ Grabócz Miklós (1927–1974) zeneszerző, népdalgyűjtő, a Magyar Rádió népzenei és magyar nóta műsorainak negyed századon át szerkesztője. Zeneszerzőként főként népzenei feldolgozásokat és mozgalmi dalokat írt.

feldolgozásaim voltak. Mindegy, legalább felvehettük, és a rádió akkoriban játszotta is őket. Úgyhogy az énekelt versek mellett végre a népzene is kezdett érdekes lenni. Rögzítettünk moldvai balladát, eleki táncokat, és nagyjából ekkoriban készítettem felvételeket Ferencz Évával,⁵⁸ akit gitáron, citerán vagy egyszerű dübnyögéssel kísértem.

Jávorszky Béla Szilárd:

A Sebő együttes koncertrepertoárjában annak idején mennyi volt a népzene?

Sebő Ferenc:

Sokáig főleg az énekelt verseket játszottuk, kezdetben csak József Attilától, aztán Nagy Lászlótól és Weöres Sándortól, majd kezdtem beválogatni régi költőktől is, például Tinódi Lantos Sebestyéntől. A népzene kezdetben nem ment még annyira, hogy villogni lehetett volna vele. Aztán ahogy haladtunk az időben, a 25. Színházban illusztrációként már megjelent egy moldvai ballada, Bélával ketten énekeltek. Teszteltem, hogy a meglévő konstrukción belül mit szól hozzá a közönség. Megtapsolták, mire egyre bátrabb lettem. Úgyhogy egy idő után már vonós zenét is tettünk bele. Különösen a pengetős-gitáros dunántúli feldolgozások mentek. Az az én nyelvezetem volt. Anélkül, hogy tudtam volna, az európai többszólamúság kezdeti korszakának az eszközeivel szórakoztam. Ma már tudom, mert a Zeneakadémián tanultam róla. Az ember újra feltalálja a dolgokat.

Jávorszky Béla Szilárd:

A rendszerváltás után a Magyar Televízióban is friss szelek támadtak, és az intézménynél 1991-ben váratlanul megrendelő szerkesztői státuszba kerültél. Miként történt ez?

Sebő Ferenc:

A hetvenes-nyolcvanas évekbeli televíziós munkáim közül az egyik legfontosabb állandó „fórumomról”, a *Cimboráról* még nem esett szó. Annak szerkesztője, É. Szabó Márta⁵⁹ ugyanis fontosnak tartotta, hogy a gyerekeknek szóló magazinban színháztörténeti, festészeti és irodalmi blokkok is legyenek, ezért rendszeresen foglalkoztatta a Kaláka együttest, Sebestyén Mártát és engem. Emellett Márti más alkalmi minisorozatokat is kijárt a Magyar Televízió akkori vezetésénél, többek között a velem együtt megálmodott *Muzsikáló szerszámokat*, illetve a Timár Sándorral és velem közösen megvalósított *Aprók táncát*. Utóbbi ma már megszokott eseménye a táncházéletnek, de a gyerekeknek szóló táncház akkoriban még sokakban mehökkenést keltett.

1991-ben Márta férje, Érdi Sándor⁶⁰ lett a kettes csatorna vezetője, aki egy tíz emberből álló grémiumot hozott létre, amelyben én képviseltem a zenét. A poptól a régi zenén át a népzeneig mindent. Bár Érdi remek főnök volt, mivel a régi gárdához tartozott, ő is áldozatul esett a következő tisztogatásnak. Engem viszont megtartottak, egész sokáig, 2006-ig kihúztam. A *Nyitott Stúdió*, a *Zenelánc* című sorozatműsorokban a revival együttesekkel készítettem felvételeket, az *Ó-Európa*, a *Hagyományörzők*, a *Martin György gyűjtéséből* című sorozatok az autentikus hagyományok, a *Musica Historica* és az *Ünnepi ének* című sorozatok pedig a historikus zene fórumai voltak. Külső pályázati pénzből készült 2005-ben az a huszonnégy részes zenetörténeti sorozat, amelyet szerkesztőként és műsorvezetőként is jegyeztem, s *Hajdanában danában* címmel a Duna Televízióban került adásba több alkalommal is. Végül 2006-ban az utolsó nagy létszámú leépítésnél Baló Györgynek kellett

⁵⁸ Ferenc Éva (1951–2013) népdalénekes, szintén az 1969/70-es *Röpij, páva!* adásában bukkant fel.

⁵⁹ É. Szabó Márta (1943) televíziós szerkesztő, munkáit a gyerekkultúra ápolása, a művészet alkotások megismertetése, színvonalas alkotások bemutatása jellemzik.

⁶⁰ Érdi Sándor (1942) újságíró, televíziós szerkesztő, főszerkesztő.

bennünket búcsúztatni. Miként mondta: „hát, az a szomorú, hogy ti vagytok az utolsók, akik még értettek a televíziózáshoz.”

Jávorszky Béla Szilárd:

Az utóbbi hét évben azonban ismét felbukkantál az MTVA-nál, igaz, ezúttal a Bartók Rádióban folytatasz heti rendszerességű hiánypótló ismeretterjesztő missziót. *A népzeneről* című egyórás műsorod először 2009. december 5-én hangzott el, és egészen 2012 márciusáig futott, majd az intézmény műsorstruktúrájának átalakítása után ez a hatvan perc kettéosztódott: népművelő tevékenységedet a Fehér Anikó akkori főszerkesztő által nemes egyszerűséggel *Sebőre* keresztelt félórás műsorban folytathattad tovább, míg a másik harminc percben *Népzene – Fiatalok Hangja* címmel a Zeneakadémia népzenei tanszéke hallgatóinak a Magyar Rádióban készült felvételei, újabban pedig vizsgaelőadásai hallhatók. Hogyan sikerült mindezt kijárnod?

Sebő Ferenc:

Voltaképpen a véletlen műve. A zenetudós Farkas Zoltán és Terdik László az MTVA képviselőjében egyszer a Hagyományok Házában jártak a rádiós együttműködés (kora hajnali népzenei bejátszások) ügyében. Szakmai igazgatóként részt vettem a tárgyaláson és mivel Farkas Zolit jól ismertem (felettem járt a Zenetudományin), szóvá tettem, hogy a rádióban teljesen megszűnt a népzeneről szóló ismeretterjesztés, amire eddig nem volt példa. Hivatkoztam a sokat emlegetett Sárosi-⁶¹ és Manga-műsorokra,⁶² amelyeknek nagy szerepük volt a népzenei revival elindulásában. Erre a szavamon fogtak, mondván, hogy épp most szabadult fel egy pénteki hatvan perc, csináljak valamit én. Kézzel-lábbal tiltakoztam, hogy egyáltalán nem magamnak lobbizok munkáért, hiszen van az nekem elég, hanem úgy gondolom, hogy kellenének ilyen típusú műsorok is. Nem egy, hanem sok. Sokféle előadóval. Erre azt mondták, hogy használjam ki az adódó lehetőséget, aztán a többit meglátjuk. Így keveredtem bele a műsorcsinálásba, amit Fittler Katalin szerkesztői segítségével már az elkövetkező héten meg kellett kezdeni.

Jávorszky Béla Szilárd:

Ha már említetted a Hagyományok Házát, amikor 1996-ban kineveztek annak „jogelődje”, a Magyar Állami Népi Együttes művészeti vezetőjének, e döntés elég nagy felháborodást váltott ki táncművészeti berkekben. Hogyan élted ezt meg?

Sebő Ferenc:

Az akkori igazgató, Serfőző Sándor összeverbuvált egy bizottságot, benne főként koreográfusokkal, hogy miként lehetne megújítani az Állami Népi Együttest. Mindenki sorolta a maga elképzelését, ki színházat akart, ki mást, de egyre parttalanabbá vált a vita, úgyhogy Serfőző mindenkit arra kért, írásban összegezze az elképzelését. Elkezdtem gondolkodni, mitől lehet olyan fontos a Magyar Állami Népi Együttes, hogy azt a többiek rovására fenn kelljen tartania az államnak. Kiagyaltam, hogy például attól, hogy felvállal olyan feladatokat, mint a revival mozgalom támogatása. Annak háttérintézményeként már nem lehetne olyan egyszerűen megszüntetni. Így álmodtam meg – részben amúgy svédországi tapasztalatok alapján – a Hagyományok Házát, amely megfelelő állami támogatottsággal kereteket biztosítana a hagyományörzés minden formájának. Ahogy a múlt században a magyar nyelvi mozgalom mögött is kialakultak a különböző intézmények, a Nemzeti Színház, a Nyelvtudományi Intézet, a Tudományos Akadémia. A néphagyománnyal foglalkozó, ám perifériákra szorult intézménymaradványok egybetolása volt a fő cél. Hármass pilléren nyugvó

⁶¹ Sárosi Bálint (1925) Széchenyi-díjas népzenekutató.

⁶² Manga János (1906–1977) folklorista, a néphagyomány és népművészet szakavatott kutatója.

koncepcióit alakítottam ki: az új intézmény egyik egysége az úgynevezett Művészeti Tár (a kirakat, a propaganda helye, azaz maga a Magyar Állami Népi Együttes), a másik a Közgyűjteményi Tár (azaz a szakmai ház tevékenységének kiteljesedése), a harmadik pedig a Közművelődési Tár, ami lényegében a Magyar Művelődési Intézet táncosztályának közönségkapcsolati munkáját folytatta, s egyszersmind módszertani központként működött, tanfolyamokat szervezett és kiadványokat jelentetett meg.

Aztán folyton változott az aktuálpolitikai környezet. Négy kormánnyal tárgyaltam, de mire sikerült volna a döntést kilobbizni, már újabb kulturális vezetés jött. Majd amikor úgy tűnt, nagyjából minden rendeződött, váratlanul Kelemen László⁶³ érkezett meg főigazgatónak. Az ügy fontossága miatt azonban nem csináltam belőle hiúsági kérdést, inkább lenyeltem a békát, és beálltam a sorba.

Jávorszky Béla Szilárd:

Bár a Hagyományok Házában nem te lettél a főigazgató, szakmai igazgatóként azért az intézmény égése alatt 2005 és 2009 között hiánypótló tudós kiadványok sorát jelentetted meg. Miért szakadt ennek vége?

Sebő Ferenc:

A szokásos történet: elfogyott a pénz. De addig például sikerült Lajtha László dunántúli gyűjtésének második kötetét megjelentetni, amelyik bő fél évszázadig várta kéziratban a sorsát. 2005-ben a szöveggel együtt a teljes hanganyagot is publikáltuk, ami ráadásul az első részre szintén vonatkozott. Ugyanilyen hézagpótló műnek számított Martin György „botolókönyve”, amelyet a táncművelésben kulcsszerepet játszó néptánc- és népzene kutató több mint háromszáz dallamot tartalmazó gyűjteményéből, valamint a botolóval és zenéjével foglalkozó írásaiból válogattunk. Ugyancsak régóta várt a szakma arra, hogy Lajtha László híres 1922-es bogyszlói gyűjtése elérhetővé váljon, ahogy időszerű volt Siklós Lászlónak a táncművelés kezdeteiről szóló, eredetileg 1977-ben publikált *Táncművelés* című kötetének újbóli közreadása, illetve a népzenei újjászületés kezdeteinek dokumentumaiból, újságcikkekből, levelekből tallózó *A táncművelés sajtója* című kiadvány megjelentetése. Mindkettő 2007-ben történt. Szintén az én igazgatásom alatt jött ki az ugyancsak 2007-ben kiadott, a vokális és a hangszeres néphagyomány jellegzetességeiről szóló *Népzenei olvasókönyv* és a két évvel később DVD-ROM-on publikált Vikár-összkiadás, amely a mintegy tízezer tételt – népdalt, mesét, szokásanyagot, szójegyzékeket – tartalmazó gyűjteménynek a helyszínen feljegyzett gazdag szöveganyagából, fonográffal rögzített hangfelvételekből és az adatközlőkről készített fotográfiákból állt össze.

Jávorszky Béla Szilárd:

A kilencvenes évek közepe óta ismét van saját együttesed. Miért éreztél újra készíttetést a rendszeres zenekari munkára, lemezkészítésre, turnézásra?

Sebő Ferenc:

Ötletekben sosem szenvedtem hiányt, csak sokáig nem találtam hozzá megfelelő muzikusokat. Aztán 1994-ben É. Szabó Márta kitalálta, hogy a *Cimborát* nem a tévéstúdióban veszi fel, hanem nyárra Balatonalmádiba tábort szervez, és annak kapcsán rögzítünk majd mindenféle anyagot. Így hívtuk le oda többek között a Zsarátnok együttest, amely egyébként is fülemnek kedvesen tudta megszólaltatni a bolgáros köntösbe öltöztetett időmértékes énekelt verseimet. Úgyhogy kihasználtam a lehetőséget, egy csokorra való dalt felvettem velük és a vendégként beugró Sebestyén Mártával. Így amikor 1995-ben Zoltán

⁶³ Kelemen László (1960) népzeneész, zeneszerző, 2001 óta a Hagyományok Háza főigazgatója.

Gábor rádiós szerkesztő megkeresett, hogy Weöres Sándor *Rongyszőnyeg* ciklusának teljes bemutatásához tizenkilenc verset velem vegyen fel, egyből a Zsarátnokot hívtam kíséretnek. És akkor ott lényegében egy ültünkben rögzítettük a két évvel később megjelent nagylemez anyagát. Bementünk a Rádió 1-es stúdiójába a vázlataimmal, megmutattam a fiúknak, mikor milyen hangnemben és metrumban halad a dal, elfütyültem nekik a dallamot, majd mondtam, „na, Nikola, itt elindítom ezt a sort, te pedig gadulkával feleljél rá.” Annyira flottul összedolgoztunk, hogy a hangmérnök nem akarta elhinni, hogy rögtönzést hall. Én meg ugráltam örömben, hogy végre nem kellett nyúglódnom senkivel, végre úgy szólaltak meg a dalaim, ahogy magamban elképzeltem. Odafütyülöm nekik, és már húzzák is gyönyörűségesen, stílusosan.

Később úgy alakult, hogy a zenekar vezetője, Nikola Parov évekre kiment előbb Írországba, majd az Egyesült Államokba a *Riverdance* című ír produkcióban játszani, én meg bevállaltam, hogy addig foglalkoztatom a társait, Barvich Ivánt és Perger Lászlót. 2008-ban pedig úgy döntöttem, vérfrissítésként hívok néhány tanítványt. Kinéztem pár rátermettet, többüket kipróbáltuk koncerteken, az évek során ők ketten maradtak meg. Soós Réka ráadásul hegedül is, míg Tímár Sára oly bensőségesen, oly átéléssel énekel, amire csak ilyen fiatalon képes az ember. Megáll a kés a levegőben, ha megszólal. Közben pedig a kétezres évek közepén alkalmilag régi partneremmel, Halmos Bélával is összeálltam, és éveken át tartottunk szenior táncházakat, amellyel elvben az idősebb nemzedéket céloztuk meg, de lényegében mindenkire szóltunk, aki szeretett volna beleszippantani a táncházmozgalom hőskorának hangulatába.

Jávorszky Béla Szilárd:

Az elmúlt években a televízió nézők a *Fölszállott a páva* népzenei televíziós tehetségkutató verseny zsűrielnökeként találkozhatnak veled. Milyennek látod az ott szereplő gyerekeket, és milyennek a népzenei revival mozgalom mai helyzetét?

Sebő Ferenc:

A gyerekek tüneményesek, rengeteg kiváló énekes, hangszeres játékos és táncos található köztük. Gyakorta okoz számunkra komoly fejtörést, hogy kit ejtsünk ki közülük. Ugyanakkor nem gondolom, hogy a *Fölszállott a páva* újította meg Magyarországon a népzene és a néptánc iránti érdeklődést. Ez az érdeklődés a televízió nélkül is megvolt. A *Fölszállott a páva* érdeme inkább az, hogy a magyar társadalom hírt kap arról, mennyi tehetséges fiatal van ebben az országban. Érdemes volna azzal is támogatni őket, hogy több helyet adunk a képernyőn a néptáncos, ismeretterjesztő műsoroknak. A szerkesztők is meglepődtek, hogy mennyien nézik a *Fölszállott a pávát*.

Amikor a hetvenes évek elején elkezdtünk eredeti formában népzenei játszmákat játszani, mindenki bolondnak nézett minket. Ciki dolognak számított népzenei foglalkozni. Mára ez megszűnt és jól mutatja ezt a *Fölszállott a páva* osztatlan sikere. Ugyanakkor a népzenei és néptáncmozgalom nem arról szól, hogyan lehet a tévében milliókat nyerni. Ezek a fiatalok meggyőzték minket arról, hogy számukra ez örömforrás, birtokolják és beszélik ezt a nyelvet. És egyben megmutatták, hogy a hagyományban még ma is micsoda fantasztikus erők vannak.